

...я,

- использование специальных педагогических приемов, которые способствуют формированию у воспитанников необходимых нравственных качеств медработника при строго индивидуальном подходе к студентам;

- действие на окружающих силой положительного примера;

- создание в коллективах медицинских училищ и колледжей атмосферы поощрения нравственного поведения и осуждения самых незначительных отклонений от норм медицинской этики.

Как достичь оптимальной договоренности, органического синтеза, взаимообусловленности при формировании научных и моральных знаний студентов-медиков? Общий рецепт предложить сложно. В каждом конкретном случае проблема должна решаться неповторимо, как неповторимы болезни, пациенты, знания и опыт настоящих медицинских работников.

Л.В. Дорогих
(г. Київ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ “АМАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО”

Зміст поняття завжди пов'язаний із тлумаченням сутності, природи реального явища, а тому є важливим методологічним питанням теорії. Тому буде цілком логічно, якщо ми, у першу чергу, зробимо докладний етимологічний аналіз слів “аматор”, “аматорство”, який у науковій літературі майже не розроблено.

“Аматор”, “аматорство” — поняття, що здавна згадуються в словниках та енциклопедіях і сьогодні включені у досить велику кількість довідкових видань.

Етимологічний словник української мови дає нам такі дані про ці поняття: “Амбтор, амбторство – рос. застаріле *аматёр*, білоруське *аматар*, польське *amator*, чехословацьке *amatёр*, верхньолужицьке *amater*, болгарське *аматьур*, македонське *аматёр*, сербо-хорватське *amatep*, словенське *amatkr* – запозичено, мабуть, через польську мову з латинської; лат. *amator* “любитель” походить від *amare* “любити”, можливо, спорідненого з грецької *αμάς*, дієца “міся”... давньоверхньонімецька *amma* “мати, мамка”¹. Дані етимологічного словника підтверджують думку про те, що слова “аматор”, “аматорство” давнього походження, а також, що в їх основу покладено слово “любити”, від *amo* – полюблюю.

Давнє походження цих слів також підтверджується й І.І. Срезневським – видатним українським і російським філологом-славістом ХІХ ст. – у його великій праці “Словарь русскаго языка

книжного и народного по древнимъ памятникамъ”². Слова “любитель – amator” він датує XI ст., посилаючись на давню пам’ятку – “Пандектъ Антиоха по сп. XI в. л. 17. Воскресенскаго Новоіерусалимскаго мон.” (тобто монастиря)³, і розглядає їх у значенні “любити, бути схильним” до будь-чого – до “винопитія”, до книг тощо.

“Словарь русского языка XI – XVII вв.” формулює те значення, яке побутувало протягом XI–XVII ст., а саме: любитель (аматор) – “той, хто має нахил, пристрасть до чого-небудь”, починаючи свій список посилань зі І.І. Срезневського, з того ж самого джерела, про яке ми щойно згадували, і продовжуючи пам’ятками XV і XVII ст.⁴. У даному випадку акцентується увага на певному ставленні людини до чогось, тобто “любитель” — людина, яка з прихильністю, навіть з пристрастю ставиться до чого-небудь.

Відомий всім тлумачний словник Володимира Даля дає таке роз’яснення слову “аматор”: “Аматёр (рос. застаріле) – від французького amateur – любитель, знавець, охочий до чого-небудь; той, хто займається чимось не за званням, а за покликанням, з любов’ю, охоче, за схильністю. Так кажуть про мистецтва, особливо про музику”⁵. Тут вже можна виділити кілька характеристик, які допоможуть нам визначити необхідне явище:

охочий до будь-чого (тобто із задоволенням виконує щось);
схильний до будь-чого, до будь-кого (визначає виражену спрямованість особи до певної діяльності);

ставиться до цього заняття з любов’ю (свідчить про глибоке емоційне переживання);

займається не за обов’язком, а за покликанням (означає – не з примусу чи необхідності, а за внутрішньою потребою);

знавець (тобто має певні знання із цієї справи).

Треба звернути увагу й на те, що В. Даль поєднує значення слова “аматор” з діяльністю, пов’язаною перш за все з мистецтвом. Як бачимо, аматорство виявляє себе в різних сферах людської життєдіяльності – в суспільно-політичній, науково-природничій, технічній, спортивній, художній тощо. Аматорське мистецтво є виявом аматорства в галузі художньої діяльності в багатоманітності його видів, жанрів, форм.

Малий енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона (СПб., 1892 р.) поняття “аматор” теж пов’язує з діяльністю в галузі мистецтва: “аматёр, фр. любитель, дилетант въ искусстве”⁶. У поясненні з’являється ще слово “дилетант”, до якого ми ще повернемося.

Сучасні довідкові видання дещо доповнюють до роз’яснення необхідних нам термінів, хоча в основній своїй суті наслідують старі, що є для нас також важливим у процесі визначення самого явища.

Скажімо, “Словник української мови” (за ред. І.К. Білодіда, 1970 р.) дає таке тлумачення: “Аматор, аматорка. Той, хто охоче займається чим-небудь, хто кохається в чому-небудь; любитель (у 1 знач.). Той, хто займається чим-небудь не як професіонал; любитель (у 2 знач.)”. “Аматорство – заняття якою-небудь справою не як професією, а з любові до неї”⁷. В цьому словнику слово “аматор” подається у двох значеннях. У першому значенні має місце широкий діапазон його розуміння, що розкривається у наведених прикладах – це і “аматор фотографії”, і “аматор щодо квітів”, і “аматор пострілять мисливською порою”. Нас цікавлять обидва значення (хоча перше – тільки в тій частині, яка має відношення до даного явища), тому що у визначенні самого явища вони зливаються в єдине ціле, що ми і спостерігаємо тут же у поясненні слова “аматорство”.

Як бачимо, у другому значенні слова “аматор” з’являється нова характеристика даного поняття – “займається чим-небудь не як професіонал”, що є важливим моментом у науковому визначенні самого терміну. Тут вже пояснюється аматорство як цілісне явище, але визначення його, на жаль, не повне. Однак поява нової характеристики допомагає окреслити досліджуване явище. Отже, будь-якою справою можна займатися як професією, а можна – як непрофесійною діяльністю, тобто аматорською. А значить, протиставляються поняття – професіонал і аматор (любитель), професіональна діяльність і аматорство як явища-антиподи.

“Словарь русского языка” (за ред. А.П. Євгенєвої, 1983 р.) пропонує нам таке тлумачення вище названих термінів: “Любитель. 1. Той, хто має схильність, пристрасть до будь-кого, до будь-чого. Любитель живопису. Любитель співучих птахів. 2. Той, хто займається чимось не як професіонал, а з інтересу, поєднуючи ці заняття з основною справою (справами). Той, хто займається чимось без належної підготовки; дилетант. Аматорство (рос. любительство – Л.Д.) – заняття любителя. Заняття чим-небудь без належного знання справи; дилетанство”⁸. Це тлумачення здебільшого співпадає з попередніми, але є деякі уточнюючі доповнення до вже зазначених характеристик.

У поясненні слова “аматор” вже відома нам характеристика “займається чимось не як професіонал” доповнюється новими елементами і формулюється так: “займається чимось не як професіонал, а з інтересу, поєднуючи ці заняття з основною справою (справами)”. До елемента “з любові”, що виявляє емоційне ставлення до об’єкту, додається елемент “з інтересу”. А інтерес визначається як усвідомлена спрямованість особи на будь-яку річ або діяльність з метою їх засвоєння⁹. Таким чином, наявність інтересу надає спрямованості людини в її улюбленій справі усвідомленого характеру і певної мети.

Елемент вище названої характеристики "... поєднуючи ці заняття з основною справою (справами)" акцентує на розмежуванні діяльності на основну – професійну і неосновну – аматорську, але діяльність, котра займає, судячи з попередніх характеристик, важливе місце в житті людини. Поєднання цих діяльностей: основної – професійної і неосновної – аматорської, очевидно, складає певну діалектичну єдність, виявлення якої є надзвичайно важливим моментом у розумінні аматорства як соціокультурного явища.

Звернімо увагу і на те, що в даному словнику в поданому тлумаченні слів "аматор" і "аматорство" з'являється нова характеристика – "відсутність належної підготовки", "належного знання справи" – яка в цілому є важливою для розкриття наукового змісту досліджуваного явища. Однак у зв'язку з цією характеристикою тут, як і у Брокгауза і Ефрона, іде порівняння з поняттями "дилетант", "дилетанство".

Знову звернімось до довідкових видань. Дилетант (італ. dilettante < лат. delectare усолоджувати, потішати, насолоджуватись; втіха, розвага, забава, насолода) – людина, що поверхово розуміється в галузі науки або мистецтва; любитель, що захоплюється будь-якою галуззю науки або мистецтва без спеціальної освіти або підготовки¹⁰. Дилетантизм, дилетанство – заняття будь-якою галуззю науки або мистецтва без спеціальної освіти, підготовки¹¹.

По-перше, дилетантизм, що є в цілому явищем позитивним, бо свідчить про всебічність особи, про наявність певних знань і підготовки поза її основною професійною діяльністю, згодом набув негативного відтінку в основному по відношенню до людей, котрі поверхово обізнані у своїй професійній діяльності.

По-друге, та паралель, яка проводиться у довідкових виданнях між поняттями "аматор" і "дилетант", дійсно існує, але не дає приводу ставити між ними знак рівності. Свого часу, щоб відокремити художню працю і заняття мистецтвом заради насолоди, задоволення, розваги і з'явився термін "дилетант" – "аматор (любитель), що насолоджується" своїм заняттям. Але розглядаючи і порівнюючи ці поняття на сучасному науковому рівні, слід зазначити, що вони співпадають тільки частково, тому що тільки частина аматорів ставиться до своєї діяльності, що є їх захопленням, як до розваги, втіхи (і в цьому немає нічого поганого, це нормально щодо аматорського явища), але багато з них виявляють серйозне намагання оволодіти спеціальними знаннями, вміннями, навичками, про що свідчать серйозні художні досягнення, вся історія розвитку аматорського мистецтва. Отже, поняття "аматорство" і "дилетанство" співпадають тільки частково, тому що рівень аматорської художньої творчості буває різним – від дилетантського до професіонального.

Досить відомий словник російської мови С.І. Ожегова майже

нічого нового не привносить у досліджувані нами терміни, окрім того, що стверджує той факт, що аматор займається своєю діяльністю у вільний час: “Аматор (рос. любитель). 1. Людина, що має схильність, пристрасть до чого-небудь. Любитель музики. Любитель поговорити. 2. Той, хто займається чим-небудь у вільний час, не як професіонал. (Садовод-любитель. Фотограф-любитель. Водій-любитель.). Аматорський (рос. любительський) – прикметник (до 2-го знач.). Аматорська вистава”¹². В цьому ж словнику поняття “аматорство” визначається як “ставлення до будь-чого, властиве аматору (рос. любителю), не професіоналу”¹³, тобто визначається тільки ставлення, а не саме явище.

Таким чином, ми виявили всі характеристики понять “аматор”, “аматорство”, що зустрічаються у довідкових виданнях. Тепер ми їх згрупуємо і побудуємо у певній логічній послідовності, яка допоможе нам згодом дати визначення самому явищу. Отже, аматор – це той, хто:

займається чимось не як професіонал, а з інтересу (їдеться передусім про незалежність творчого процесу від матеріальних стимулів);

займається у вільний час (у час дозвілля);

береться до справи без належної для цього підготовки і належних знань (аматор, як правило, не має фахової освіти);

займається не за обов’язком, а за покликанням (що означає – не з примусу чи певної необхідності, а за внутрішньою потребою);

ставиться до цього заняття з любов’ю, навіть з пристрастю (свідчить про глибоке емоційне переживання);

охочий до будь-чого (із задоволенням виконує щось);

має схильність до чогось (тобто внутрішню спрямованість до певної діяльності, що часто співпадає із наявністю здібностей до неї);

займається з інтересу (їдеться про усвідомлене спрямування особи на конкретну діяльність);

отримує насолоду, задоволення;

знавець певної справи (тобто має певні знання з цієї справи, проте не фахівець у ній).

Характеристики 1-а, 2-а і 3-я є суттєвими, особливо 1-а і 2-а, тому що розмежовують аматорську діяльність і професійну, хоча вони є зовнішніми ознаками цієї діяльності. Характеристики 3-я і 10-та не суперечать одна одній, а свідчать про широкий спектр підготовленості різних аматорів – від зовсім не підготовлених (початківців) до рівня, коли людину вже можна назвати знавцем справи, але їх, звичайно, меншість, і це теж є нормальним для цього явища. 4-та, 5-та, 6-та, 7-ма, 8-ма і 9-та – характеризують ставлення до заняття, яке викликає певні відтінки емоційного переживання, що мають в основному позитивний характер (хіба що “пристрасть” іноді може мати

негативний відтінок, але до аматорської діяльності це майже не має відношення).

Зупинимось на 5-й характеристиці поняття “аматор” – “ставиться до цього заняття з любов’ю”, що є найбільш давнішою і лежить в основі самого слова “аматор”, однак чомусь недооцінюється деякими науковцями, зокрема, Смирною Є.І.¹⁴. На підтвердження несправедливої, на наш погляд, недооцінки цієї характеристики наведемо висловлювання відомого філософа М.С. Кагана: “... любов як культурне почуття може поширюватись на відношення людини і до явищ природи, і до її власних творінь – таке естетичне відношення як особливий рід “незацікавленої насолоди”, за визначенням Е. Канта, або “безкорисливої любові” за дефініцією М. Чернишевського”¹⁵

7-ма характеристика – “має схильність до будь-чого” – означає направленість людини на заняття певною діяльністю¹⁶, що часто співпадає з наявністю здібностей до неї. 8-ма характеристика – “займається з інтересу” – свідчить про усвідомлену спрямованість особи на конкретну діяльність, а значить, як правило, на її засвоєння (в залежності від глибини інтересу).

Етимологічний аналіз понять “аматор”, “аматорство”, взятих в різних довідкових виданнях від самого початку, перш ніж аналізувати вже існуючі визначення цих термінів, які, безсумнівно, мають місце в спеціальній літературі, дасть нам можливість неупереджено підійти до наукового аналізу змісту досліджуваного явища, встановити категоріальну чіткість, тим більше, що існує певна розбіжність у розумінні цього явища, яке здавна посідало належне місце в системі культури.

¹ Етимологічний словник української мови: В 7 т. /За ред. О.С. Мельничука та інш. – К., 1983. – Т.1. – С.66.

² Срезневский И.И. Материалы для Словаря древнерусского языка: В 3 т.– СПб., 1893. – Т.1. – С.1.

³ Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка: В 3 т. – СПб., 1893. – Т.1. – С.33; Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка: В 3 т. – СПб., 1895. – Т.2. – С.82.

⁴ Словарь русского языка XI – XVII вв. /Под ред. Ф.П.Филина. – М., 1981. – Вып.8. – С.326.

⁵ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 3 т.– СПб.-М., 1881. – Т.2. – С.282.

⁶ Малый энциклопедический словарь.– 2-е изд. – Изд-е Ф.А. Брокгауз (Лейпциг), И.А. Ефрон (СПб.), 1907. – Т.1. (Вып.1). – С.126.

⁷ Словник української мови: В 11 т. /За ред. І.К. Білодіда.– К., 1970. – Т.1. – С.37–38.

⁸ Словарь русского языка: В 4 т. /Под ред. А.П. Евгеньевой. – 2-е изд.– М., 1982. – Т.2. – С.208.

⁹ Педагогическая энциклопедия /Под ред. И.А. Каирова, Ф.Н. Петрова. – М., 1966. – Т.3.

¹⁰ Словник іншомовних слів /За ред. О.С. Мельничука. – К., 1985. – С.49.

¹¹ Словарь иностранных слов. – 7-е изд. /Под ред. Ф.Н. Петрова и др. – М., 1979. – С.168; Украинская советская энциклопедия: В 12 т., 13 кн. – К., 1980. – Т.3. – С.361.

¹² Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1987. – С.285.

¹³ Там же, с.286.

¹⁴ Смирнова Е.И. Теория и методика организации самодеятельного творчества трудящихся в культурно-просветительных учреждениях: Учеб. пособие. – М.: Просвещение, 1983. – С.40.

¹⁵ Каган М.С. Философия культуры. – СПб., 1996. – С.159.

МУЗЫКА И ДУХОВНЫЙ СВЕТ ЧАЛОВЕКА

Н.Н. Ходинская

ЛИЧНОСТЬ ХУДОЖНИКА И ВРЕМЯ: ЕВГЕНИЙ ГЛЕБОВ

Проблематика современного музыковедения чрезвычайно многообразна. Особенно привлекательна и по-настоящему волнует исследователей область проявления в музыке национального начала¹. Делаются попытки осмысления целостности национального стиля, индивидуально-авторского стиля (“идиостиля”). В изучении последнего, если речь идет не о начинающем композиторе, а о мастере, возникает необходимость уяснить место композитора в ряду представителей школы и тот вклад, который вносит его творчество в развитие национального музыкального искусства.

“За стилем любого ранга в музыке всегда ощущается личностное начало и все дело в том, какой тип личности оказывается основой”². В белорусской музыкальной культуре выделяется яркая и неординарная личность Евгения Глебова, чей стиль стал одним из наиболее интересных, индивидуально окрашенных, узнаваемых и популярных в Беларуси. Фигура Глебова привлекает тем, что его творческий путь – это непростой путь неутомимых поисков разнообразных стилевых средств и ориентиров. Неуспокоенность, подвижность музыкального мышления, чуткость к процессам, происходящим в музыкальной практике страны и мира, – эти качества свидетельствуют о внутренней молодости художника, сохранившего ее на протяжении всей жизни.

Оригинальность и неповторимость стиля художника может создаваться благодаря отклонениям от нормы, “забеганиям вперед”. Однако в наше время, когда понятие нормы, нормативности необычайно расширилось по сравнению с прошлыми эпохами, типичнее такая природа новаторства, о которой писал Ю.Лотман, когда созданное на основе традиционного материала произведение “оказывается индивидуальным, только ему присущим пересечением многочисленных повторяемостей”³.

Природа новаторства Глебова, на наш взгляд, именно такова: она заключается скорее не в изобретении новых форм звучания, предвидении нового или, наоборот, углублении в архаические пласты древ-